

En meningslös Brå-undersökning

Många av de sociologiska undersökningar som görs i Sverige produceras av statliga myndigheter. De flesta väcker aldrig någon större uppmärksamhet och förtjänar det kanske inte heller. Undersökningar som myndigheterna har framhållit som märkliga och som påstås ha viktiga politiska implikationer kan det dock finnas skäl att intressera sig för.

Förra året presenterade Ann-Marie Begler och Jan Andersson vid Brå en sådan undersökning, vars resultat de menade borde användas vid brottsbekämpningen i kommunerna (se DN den 7 mars 2002). De hävdade att undersökningen ger besked om vilket utrymme det finns för att reducera brottsligheten i enskilda kommuner. Detta låter ju förträffligt, men finns det verkligen täckning för påståendet? Granskar man undersökningsrapporten ("Brottsnivåerna i landets kommuner. En statistisk undersökning. Rapport 2002:5") inser man att svaret är nej. Det visar sig nämligen att undersökningen är undermålig i avgörande avseenden. Det är en amatörmässig produkt Brå har givit ut och apostroferat.

Undersökningen gäller alla kommuner utom Stockholm, Göteborg och Malmö. Kommunerna har delats in i tre grupper som analyserats var för sig. Två slag av brottslighet för åren 1997–99 har mätts: antalet anmälda stölder respektive våldsbrott, båda satta i relation till folkmängden.

Hänsyn har tagits till olika faktorer som antas ha påverkat brottsligheten: ekonomiska och andra resurser, sociala kontakter, tillfällen att begå brott, deltagandet i det offentliga samhällslivet och demografiska egenskaper. Faktorerna avser förhållanden

som har inträffat samma eller ungefär samma år som brottsligheten, och de antas vara så beskaffade att kommunerna inte kan påverka dem i någon högre grad.

Den metod som använts för att fastställa utrymmet för brottsbekämpningen går ut på att fastställa hur mycket av brottsligheten som inte kan förklaras med de uppmätta faktorerna. Man menar att denna del av brottsligheten har orsakats av förhållanden som kommunerna kan påverka i relativt hög grad och att dess storlek därför visar vilket utrymme det är. För att förklara brottsligheten har faktorerna använts i linjära modeller. Slutsatserna bygger på sex sådana modeller. För varje kommun har det värde på brottsligheten som en modell ger dragits ifrån det uppmätta värdet. Återstoden av den uppmätta brottsligheten, dvs. brottslighetens residual, är alltså det som intresset har fokuserats på. Syftet med undersökningen har däremot inte varit att förklara hur enskilda faktorer har påverkat brottsligheten.

Denna metod är oacceptabel från principiella utgångspunkter:

- Den förutsätter att kommunerna i relativt hög grad kan påverka orsakerna till den återstående delen av brottsligheten, men inget övertygande skäl har anförts för att det skulle vara så. Inte en enda påverkbar orsak har undersökts.

- Det är svårt eller omöjligt att med hjälp av metoden upptäcka potentialen i sådan brottsbekämpande verksamhet som inte har haft någon betydande effekt på brottsligheten. Antag till exempel att kommuner-

nas socialtjänster har bedrivit någon verksamhet som har varit mycket effektiv i förhållande till de använda resurserna, men att resurserna har varit små. Då har effekten på brottsligheten inte blivit särskilt betydande, vilket innebär att det är svårt eller omöjligt för en enskild kommun att upptäcka verksamhetens potential genom att granska storleken av den återstående delen av brottsligheten.

- Det är rimligt att anta att det finns faktorer vilka har ett inflytande på brottsligheten som kommunerna skulle kunna påverka utan att påverka faktorerna själva (det kan till exempel vara fråga om inflytandet från vissa kategorier av invånare). För att kunna klarlägga vilka möjligheterna är att reducera brottsligheten är det därför viktigt att känna till hur denna har influerats av enskilda faktorer, men den använda metoden är så konstruerad att man inte får veta något om detta.

TILLÄMPNINGEN AV den i sig oacceptabla metoden har dessutom allvarliga brister:

- Modellernas linjära form har inte testats på ett adekvat sätt. Det finns teoretiska skäl som talar för och empirisk forskning som tyder på att vissa faktorer interagerar i sitt inflytande på brottsligheten, något som inte kan beskrivas med en linjär modell. Man borde ha tagit reda på om samband av detta slag förekommer i det undersökta materialet, men det har man inte gjort.

- Man borde ha tagit hänsyn till faktorer som ligger före brottsligheten i tiden och som kan ha haft ett långsiktigt inflytande.

- Man borde ha mätt befolkningens täthet/koncentration på annat sätt. Det mätt man har använt, tätortsgraden, tar inte hänsyn till befolk-

ningstätheten inom tätorterna/storleken av tätorterna – förhållanden som kan antas spela en viktig roll för stöldbrottsligheten.

- Man borde ha redovisat brottslighetsmåttens reliabiliteter. Då hade storleken av den återstående delen av brottsligheten kunnat värderas på ett bättre sätt. Särskilt viktigt är detta i fråga om våldsbrottsligheten.

- Man borde ha tagit reda på om de framtagna modellerna gäller för andra år än de undersökta, men ingen analys av data som belyser detta har redovisats.

DET STÅR VIDARE KLART att man inte på ett seriöst sätt har beaktat forskningen på det aktuella området. Till exempel har inget försök gjorts att med ledning av resultat från denna forskning sammansmälta de disparata idéer som har lagts till grund för undersökningen till ett enhetligt teoretiskt perspektiv. Kriminologiska teorier nämns för övrigt endast i förbigående. Man har inte heller tagit hänsyn till den osäkerhet som råder inom forskningen. Det finns i forskningen ingen allmänt accepterad total teori för samhällens brottslighet, däremot åtskilliga problem i fråga om vilka faktorer som påverkar brottsligheten och hur denna påverkan sker. Detta borde ha redovisats i rapporten, men så har inte skett.

Även annan kritik kan riktas mot undersökningen. De punkter jag har tagit upp här räcker emellertid för att slå fast att undersökningen inte ger besked om vilket utrymme det finns för att reducera brottsligheten i kommunerna.

Olof Dahlbäck
Sociologiska institutionen
Stockholms universitet